

Xurshida YULDASHEVA,
Alisher Navoiy nomidagi TDO'TAU tayanch doktoranti
E-mail: yuldashevaxurshidamimix2s@gmail.com

O'zMU professori, f.f.d H.Boltaboyev taqrizi asosida

ABU ALI IBN SINONING "SHE'R SAN'ATI" VA ABU NASR FOROBIYNING "SHE'R SAN'ATI" RISOLALARINING QIYOSIY TAHLILI

Annotsatsiya

Ushbu maqolada Abu Ali ibn Sino va Abu Nasr Forobiyning SHE'r san'ati risolalari qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqotda har ikki mutafakkirning poetik nazariyalari, drama, badiiy uslub va nutq hodisalari haqidagi qarashlari o'rganiladi. Shuningdek, maqolada yuksak san'at va tuban san'at, tragediya va komediya janrlari haqida Ibn Sino va Forobiyning fikrlari, ularning o'zaro o'xshash va farqli jihatlari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Aristotel, Poetika, Abu Ali ibn Sino, Abu Nasr Forobiy, SHE'r san'ati, tragediya, komediya.

COMPARATIVE ANALYSIS OF "THE ART OF POETRY" BY ABU ALI IBN SINA AND "THE ART OF POETRY" BY ABU NASR FARABI

Annotation

This article provides a comparative analysis of Abu Ali Ibn Sina's The Art of Poetry and Abu Nasr Al-Farabi's The Art of Poetry. The study explores both scholars' poetic theories, their views on drama, artistic style, and rhetorical phenomena. Additionally, the article examines their perspectives on high and low arts, as well as the genres of tragedy and comedy, identifying similarities and differences in their approaches.

Key words: Aristotle, Poetics, Abu Ali ibn Sino, Abu Nasr Farabi, The Art of Poetry, tragedy, comedy.

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ТРАКТАТОВ «ИСКУССТВА ПОЭЗИИ» АБУ АЛИ ИБН СИНА И «ИСКУССТВА ПОЭЗИИ» АБУ НАСР ФАРАБИ

Аннотация. В данной статье проводится сравнительный анализ трактатов «Искусство поэзии» Абу Али ибн Сины и «Искусство поэзии» Абу Насра Аль-Фараби. В исследовании рассматриваются поэтические теории обоих мыслителей, их взгляды на драму, художественный стиль и риторические явления. Кроме того, анализируются их мнения о высоком и низком искусстве, а также о жанрах трагедии и комедии, выявляя сходства и различия в их подходах.

Ключевые слова: Аристотель, Поэтика, Абу Али ибн Сино, Абу Наср Фараби, Искусство поэзии, трагедия, комедия.

Kirish. Adabiyot nazariyasi azaldan inson tafakkuri va madaniyatining ajralmas qismi bo'lib kelgan. Poetika nafaqat badiiy ifoda vositasi, balki til, nutq va mantiqiy tuzilish orqali inson ruhiyatini shakllantirish hamda ma'naviy tarbiya berish vositasi sanaladi. Miloddan avvalgi 384-322-yillarda yashagan yunon olimi va faylasufi Aristotelning "Poetika" asari ushbu soha uchun nazariy poydevor bo'lsa, sharq mutafakkirlari, xususan, Abu Nasr Forobiy va Abu Ali ibn Sino – Aristotel ta'limotidan ta'sirlanib, o'zlarining madaniy sharoitlariga moslab poetika nazariyasini ishlab chiqishgan [1].

Abu Nasr Forobiy bilan Ibn Sinoning bu boradagi asarlarini muqoyasa qilsak, hech shak-shubhasiz, shayx o'z salafi bo'lmish Forobiyning "Shoirilar san'ati qonunlari haqida" risolasini mutolaa qilgan degan xulosaga kelish mumkin. Chunki ular asarlarining tuzilish sxemasi bir-biriga juda o'xshab ketadi; faylasuflar ikkala asarda ham janrlar xususida bir xil tarzda mulohaza yuritadilar, hatto ularning sanab o'tish tartiblari ham deyarli bir xil. Bunga dalil sifatida shuni keltirish kifoyaki, Forobiy ham, Ibn Sino ham yunon adabiyoti janrlari haqida yozishganida, ular masalaga bir xil tarzda to'xtashadi. Forobiy asarida yunon adabiyoti janrlaridan tragediya, difiramb, komediya, yamb, drama, epik asarlar, diakramma, epos, ritorika, satira, poema, akustika kabilarga to'xtab o'tgan, ular to'g'risida ta'rif berib, o'z mulohazalarini bitgan. Bu borada Ibn Sino asariga diqqat qilsak, u ham yunon adabiyoti janrlari haqida yozganida, o'z mulohazalarini bayon etishda Forobiy keltirgan tartibdan nari o'tmaydi, Ibn Sino ham Forobiy ifodalaganidek, tragediyadan boshlab akustika bilan tugatadi. Bularni tavsif qilish ham janrlar tartibining oldinma-keyin kelishi ham bir xil, ularni bir jadvalga tushirib ko'rilsa, ikki muallifdagi janrlar o'z katagiga tushib qolishi turgan gap. Forobiy bu borada yunon adabiyotining o'n uchta janriga to'xtab o'tgan bo'lsa, Ibn Sino ham xuddi shuncha janr ustida to'xtaydi. Undan tashqari, Ibn Sino bu janrlarga bergan

ta'rifida Forobiydan orttirib bir narsa demaydi, bu yerda uning jumla tuzilishigina boshqacharoq, xolos. Uning janrlarga bergan ta'rifi Forobiyga o'xshash qisqa bo'lsa-da, asarga boshqa boblar qo'shib, o'z peshqadamiga nisbatan uni kengroq bo'lishini ta'minlagan [2].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Abu Nasr Forobiy o'zining "SHE'r san'ati" risolasida she'riyatning nazariy va amaliy jihatlari ko'rsatishga intilgan. Risolaning "SHE'r kitobi" qismi, asarning asosiy bo'limlaridan biri bo'lib, unda she'rning yaratilishi, uning strukturaviy elementlari va badiiy uslublari xususida so'z yuritilgan. Forobiy she'rni til va nutq tuzilishi nuqtayi nazaridan tahlil qilgan. U "SHE'r san'ati" kitobida quyidagi masalalarni diqqat markaziga qo'ygan:

- she'r tuzilishi, uning ohangi, ritmi va obrazli ifodasi;
- she'rning inson ongiga, kishilarning ma'naviy tarbiyasi va ijtimoiy, axloqiy qadriyatlarini shakllanishiga ta'siri;
- nazariy asoslar va misollar: Forobiy til va nutqning strukturaviy jihatlari misollar bilan tushuntiradi, she'riyatda qo'llaniladigan metafora, simbolika va boshqa badiiy vositalarning o'zaro uyg'unligini namoyish etadi.

Ushbu bo'limning tarkibiy qismlari quyidagicha:

- Kirish va tushunchalar bayoni. SHE'r kitobi qismining dastlabki bo'limida she'riyatning mohiyati, uning badiiy va tilshunoslik jihatlari keltiriladi.

- Nazariy ta'riflar va tushunchalar. Forobiy she'riyat tushunchasini o'zining mantiqiy tahlili orqali aniqlaydi. U, masalan, so'zlarning o'zaro bog'liqligi, ohang va ritmning muhimligini ta'kidlaydi.

- Misollar va sharhlar. Har bir nazariy tushuncha uchun konkret misollar keltiriladi, bu esa o'quvchiga she'riyatning murakkab jihatlari tushunishga yordam beradi.

• Xulosa. Bo'lim yakunida she'riyatning til, nutq va mantiqiy strukturasi adabiyotshunoslikdagi ahamiyati umumlashtiriladi [3].

Forobiy bu bo'limda she'riyatni nafaqat badiiy ifoda, balki intellektual va madaniy kommunikatsiya vositasi sifatida ko'rganligi, tilning chuqur tahlilini amalga oshirishi bilan ajralib turadi.

Tahlil va natijalar (Analysis and results). Forobiy risolasining yana bir muhim qismi – “Shoirlar san'ati qoidalari” bo'limi – she'riyat yaratuvchilari uchun amaliy qo'llanma sifatida qaraladi. Ushbu bo'lim she'riyatning texnik, stilistik va uslubiy jihatlari belgilab beradi hamda she'riyatda so'zlarning ahamiyati, ohang va ritmning uyg'unligi hamda badiiy obrazlarning shakllanishi masalalarini chuqur yoritadi.

Til va ohangning uyg'unligi: Forobiy she'riyatda tilning go'zalligini, ohang va ritmni shakllantiruvchi asosiy element sifatida ko'radi. U she'riyatda so'zlarning tartibi va ularning ahamiyatini ilmiy metodlar yordamida tahlil qiladi.

• Metafora va obraziy ifoda. Shoirlar san'ati qoidalari bo'limida, she'riyatda keng qo'llaniladigan metafora, simbolika va boshqa obraziy vositalarning ishlatilishi ko'zda tutiladi. Forobiy bularning adabiy va madaniy ahamiyatini bayon etadi.

• Stilistik va kompozitsion elementlar. Bu bo'limda she'riyatning strukturaviy jihatlari, jumla qurilishi, uslubiy variantlar va ularning o'zaro bog'liqligi muhokama qilinadi. Forobiy she'riyat yaratuvchilari uchun aniq ko'rsatmalar beradi.

Ibn Sino va Forobiy poetika masalasiga turlicha yondashgan bo'lsalar-da, ularning fikrlari Aristotelning Poetika asari bilan bog'liq. Ibn Sino san'atning inson ruhiyatiga ta'sirini tahlil qilsa, Forobiy esa she'riyatning mantiqiy va lingvistik tuzilishini o'rganadi.

Ibn Sinoning “She'r san'ati” risolasidagi nazariy asoslar.

Abu Ali ibn Sino o'zining “She'r san'ati” risolasida poetika nazariyasining falsafiy va estetik asoslarini chuqurroq yoritadi. Uning nazariy yondashuvi, Farobiy nazariyasiga qaraganda, inson ruhiyati va axloqiy tarbiya nuqtayi nazaridan she'riyatni baholashga qaratilgan. Ibn Sino she'rni inson tafakkuri va ruhiy kechinmalari bilan bog'liq deb biladi. U she'rning asosiy maqsadi inson qalbini tarbiyalash, ruhiy poklanishga xizmat qilish ekanligini ta'kidlaydi. Forobiy esa uni nutq va fikr ifodalash san'ati sifatida ko'rib, uning ohang va uslub jihatlari chuqur tahlil qiladi [4].

Ibn Sino she'rni inson ruhiyatini poklash va ma'naviy tarbiya berishda muhim vosita sifatida ko'radi. Uning fikricha, she'r insonning ichki dunyosini yangilaydi va ruhiy katarsisga erishishga xizmat qiladi.

• Axloqiy qadriyatlar: Uning nazariy yondashuvida she'r axloqiy tarbiya va insoniy fazilatlarini rivojlantirishda asosiy rol o'ynaydi. Ibn Sino she'r orqali insonning axloqiy va ma'naviy o'sishi mumkinligini ta'kidlaydi.

• Falsafiy asoslar: Ibn Sinoning qarashlari Aristotel ta'limotidan ilhom olgan bo'lsa-da, u o'zining falsafiy mulohazalari va axloqiy qarashlari bilan boyitilgan. U she'rning chuqur ma'nosini til va ohang orqali ifodalashga intiladi.

Ibn Sino she'r tuzilishi va ohangini, ritm va tilning uyg'unligini alohida tahlil qiladi. U she'rni yaratuvchining ijodiy qobiliyati va til bilimining ifodasi sifatida ko'radi.

• Lingvistik analiz: She'rning til jihatlari, ya'ni so'zlarning tartibi, sintaktik tuzilishi va semantik o'ziga xosliklari, Ibn Sinoning nazariy asosida batafsil tahlil qilinadi.

Quyidagi jadval orqali Ibn Sino va Forobiyning poetika borasidagi qarashlaridagi asosiy farqlarni ko'rib chiqamiz.

Asosiy jihatlar	Ibn Sino	Forobiy
San'at mohiyati	Ruhiy tarbiya va inson ma'naviyatiga ta'sir	Fikrni ifodalash, mantiq va nutq bilan bog'liq
Tragediya	Yuksak san'at, inson ruhiyatini poklaydi	Yuksak san'at, insonni fikrlashga undaydi
Komediya	Tuban san'at, ko'ngilochar va axloqiy jihatdan kamroq foydali	O'yin-kulgi vositasi, ijtimoiy ahamiyati kamroq
She'riyatning vazifasi	Inson his-tuyg'ularini tarbiyalash	Fikrni go'zal shaklda ifodalash

ADABIYOTLAR

1. Aristotel. Poetika. – T.: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti, 1980. 152b.
2. Yuldasheva X. Aristotelga oid “Poetika” asarining turli davrdagi tarjima va talqinlari xususida qiyosiy-poetik tahlil // Xorazm Ma'mun akademiyasi axborotnomasi. – 12/4-2024.
3. Abu Nasr Forobiy. She'r san'ati. – T., 1979. 68 b.
4. Abu Ali ibn Sino. She'r san'ati. – T.: Fan, 1980.

5. Захидов В. Три титана. – Ташкент: Изд-во «Фан» УзССР, 1973.
6. <https://kh-davron.uz/kutubxona/uzbek/abu-ali-ibn-sino-sher-sanati.html>.
7. Irisov A. Aristotel va Abu Ali ibn Sino “Poetika”siga doir. Abu Ali ibn Sino tug‘ilgan kunining 1000 yilligiga (maqolalar to‘plami). – T., 1980. – B. 151.
8. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Risola>.